

GESCHIEDENIS
DER
VADERLANDSCHE
SCHILDERKUNST,

SEDERT DE HELFT DER XVIII EEUW.

DOOR

ROELAND VAN EIJNDEN

EN

ADRIAAN VAN DER WILLIGEN,

LEDEN-CORRESPONDENTEN VAN HET KONINKLIJK NEDERLANDSGH INSTITUUT ENZ.

MET PORTRETTEEN.

TWEEDE DEEL.

Te HAARLEM, bij
A. LOOSJES, Pz.

MDCCCXVII.

J. E. Marvas, sculp.

noemd (1). In 1794 was hij nog in leven, en schijnt niet lang daarna overleden te zijn.

Onder zijne leerlingen telde hij vele kinderen van aanzienlijke lieden: dewijl hij als een ordenlijk man bekend stond. Ook genoot de beroemde Teekenaar JACOB CATS, van wien wij in het vervolg breeder zullen handelen, bij hem het eerste onderwijs.

PETRUS CAMPER, als Geleerde en vooral als Ontleed- en Heelkundige beroemd, verdient mede als begunstiger en beoefenaar der Schoone Kunsten eene bijzondere onderscheiding. Bezielde met gelijken ijver voor alle hare takken, heeft hij in vele uitgemunt.

In een tijdvak geboren (2) waarin *Neêrlands* Schilderkunst veel opbeuring behoeftde, schieen hij geroepen om deszelfs gevestigden roem te helpen voortplanten; dan de lust tot wetenschappen heeft zijne talenten hoofdzakelijk aan de letteren toegewijd.

Een buitengewone lust tot teekenen, gepaard met handigheid, was in de teederste jeugd het ken-

(1) Zie J. OTTEN HUSLY, *Redev. over de lotgevallen van de Akademie der Teekenk. te Amsterdam*, geh. in 1768. Bl. 3 en Bl. 18.

(2) Den 11 Mei 1722 zag hij te *Leyden* het licht: zie de *Levensschets van P. CAMPER*, uitgeven in 1791, door deszelfs zoon ADRIAAN GILLIS, aan wien wij ook dit bericht te danken hebben.

kenmerk des jongelings. Men herinnere zich tevens de achting voor kunsten en derzelve beoefenaars van zijnen waardigen vader, en men zal ligt vermoeden, dat de Ridder DE MOOR en zijn zoon (1) ook in de vriendschap van FLORENTIUS CAMPER deelden: zij beijverden zich de gaven van den jongen PETRUS aan te kweeken, die hunne lessen met den besten uitflag gevolgd heeft.

Het smeltend penfeel van Meesters in de School van DOU, van den ouden VAN MIERIS en SCHALKEN gevormd, moest op CAMPER eenen sterken indruk maken. Ook bespeurt men reeds, in de werken zijner eerste jeugd, eene nettigheid van ontrek en eene bevallige houding van licht en bruin, waartoe het vlijtig teekenen met Oostindischen inkt, en wit en zwart krijt, veel heeft toegebragt. Zeer jong immers heeft P. CAMPER moeilijke onderwerpen, in beide manieren, uitgevoerd, die, schoon boven zijne kracht, de onfeilbaarste voor teekenen waren eener gunstige ontwikkeling. Een en ander werd door het aanhoudend studeren naar pleister zeer bevorderd.

Alle deze Teekeningen onderscheiden zich door helderheid, door *reflectie* en middeltinten; zij zijn tevens bijzonder krachtig.

Het schilderen met olieverwen werd kort daarna beproefd. Voorbeelden uit de Italiaansche School, en wel levensgroote, hadden de voorkeur: want, hoe geestig in uitdrukking, vond CAMPER geen be-

(1) Zie wegens hem VAN GOOL, D. II. Bl. 422 e. v.

behagen in den stijl van sommige Nederlandsche Meesters: kopijen naar CARLO LOTTI en andere strekken daarvan ten blijke (1); toon en houding ook de teekening, zijn naar het oorspronkelijke zeer wel gevolgd.

Het boetseren, naar antieke Beelden en moderne Meesters, vormde den smaak in omtrek. Boetseren immers is een voorwerp van alle kanten afbeelden, en geeft van deszelfs proportien het volmaaktste denkbeeld (2).

Als kind had CAMPER reeds kleine Plaatjes getst; thans door de Schilderkunst voorgelicht, en betooverd door de talenten van zijnen grooten Meester, beproefde hij in Zwartkunst (die met het penseel de meeste overeenkomst heeft) te werken: vier Platen, een vrolijke Drinker, een Kinderhoofd en

(1) Bij gebrek aan Italianen zijn andere Meesters gevolgd. Ik bezit nog kopijen naar HONDHORST, enz. en zijn eigen Portret ter halver lijve en levensgrootte: men ziet den jongeling in zijne studeerkamer, gezeten voor den schilders ezel, met het palet en penseel in de hand.

(2) Zeer aanmerkelijk is het getal Boetsfeerfels, in zijne jeugd en vervolgens vervaardigd. De antieke TORSO; de Borstbeelden van APOLLO, DIANA, SATURNUS, FLORA en CERES: zijn Portret van ter zijde gezien in *basrelief*; onderscheidene Afbeeldingen van dieren, als de Rhinoceros, de Elefant, de Kameel en Dromedaris, onderscheidene Anatomische en Osteologische Afbeeldingen, enz.

en twee Portretten van Geleerden, alle fraai behandeld, zijn daar van overig. Het laatste is onder opzigt van eenen kundigen Meester in *Londen*, in den jare 1748 vervaardigd (1); want offchoon de studie der Heel- en Geneeskunde het hoofddoel van CAMPER's reize was, beijverde hij zich tevens zijne talenten voor de Teekenkunst meer en meer te volmaken, en bezocht de Akademie, om zich naar het model te oefenen (2).

In 1746 tot Doctor in de Wijsbegeerte en Geneeskunde bevorderd, had CAMPER nu en dan Ontleedkundige voorwerpen geschilderd (3); want dus mag men te regt noemen de zeer uitvoerige Afbeeldingen, met Oostindischen inkt vervaardigd, die in den grooten voorraad zijner onuitgegeven werken bewaard zijn. In het vervolg werd de koude
tint

(1) Van den ouden KAREL DE MOOR zijn de Platen in Zwartkunst, naar zijne eigene Schilderijen vervaardigd, zeer bekend. Het malsch penfeel van dezen Meester is daarin zeer kennelijk. Onder welken Meester CAMPER te *Londen* gegraveerd heeft, is mij ontgaan.

(2) De Teekeningen naar het model zijn minder uitgewerkt, dan treffend wegens de krachtige werking van licht en bruin.

(3) Bijzonder schoon, en tevens uitvoerig, zijn de Afbeeldingen van het oog en gehoor eens Roerdomps. De ontleding van eenen jongen Haai, en de Afteekeningen naar wanstaltige bekkens, te *Londen* uitgevoerd.

tint van den Oostindifchen inkt met aftrekfel van tabak getemperd, waarvan fommige Oostéologifche voorwerpen, uit de beroemdste Verzamelingen te *Londen* en elders afgemaald, ten bewijze strekken.

Voortreffelijk inderdaad was deze manier van fchilderen; doch met zwarigheden gepaard, alzoo dezelve flechts toepasfelijk is op onderwerpen van mindere grootte, en de uitvoering veel tijd vereischt. Tot het Hoogleeraarsambt bevorderd, had CAMPER ten doel het gebrek der Ontleedkundige Prentverbeeldingen te verbeteren; al het merkwaardige tot de Heel- en Verlofskunde, zoowel als tot het zamenftel van menfchen en dieren, betrekkelijk, af te beelden: levensgrootte Platen waren daartoe alleenlijk verkiesbaar, het fpoedig bederf der lijken vereifchte tevens eene bijzondere vaardigheid, daarentegen droogt Oostindifche inkt (vooral bij groote figuren) langzaam en met randen, het papier kronkelt en vloeit, waardoor ten laafte wel eens alle moeite verloren gaat. Het ontbreekt ook wel eens aan penfeelen, en geeft grooten omflag. Die zwarigheden waren genoegzaam om aan gewone inkt en pennen de voorkeur te geven. (1)

Der-

(1) De laafte groote Teekeningen met Oostindifchen inkt, in het jaar 1752 te *Amsterdam* uitgevoerd, zijn zeven levensgrootte Afbeeldingen der inwendige deelen eener vrouw, onverloft gestorven. De ligging van het kind en alle bijzonderheden, zijn breed en meesterlijk behandeld, doch het papier heeft op onderscheidene plaatfen gevloeid. Ook te *Londen* heeft CAMPER eenige

Dertig jaren had CAMPER dus bereikt, eer hij bepaaldelijk alle Ontleedkundige voorwerpen met de gewone schrijfveder heeft begonnen af te beelden. De eerste proeven dezer kunstbewerking heeft het publiek kunnen beschouwen, in het kostbaar Werk van den beroemden SMELLIE. Het zijn de tien moeilijkste voorstellingen door zijne hand geteekend, en deskundigen zullen ligtelijk ontwaren, dat hiertoe de beste Teekenaar, wegens onervarenheid in de Verloskunde, geenszins berekend was. (1) Gedurende den winter zijn de Afbeeldingen der voornaamste zenuwen van het gezicht, de hals en borst vervaardigd. Daarop is gevolgd het onderzoek der zenuwen van den arm en het bekken, enz.; een gedeelte van dezen arbeid heeft den Schrijver doen bekend worden, in deszelfs groote Werk, ten titel voerende: *Demonstrationes Anatomico Pathologicae*, welke in 1760 uitgegeven, de voortreffelijkheid en getrouwe voorstelling der Teekening hebben doen bewonderen.

Men ziet ook van hem Ontleedkundige afbeeldingen in pastel, (2) overigens heeft CAMPER steeds wit en

zieke beenderen gewaschen, die eene voortreffelijke uitwerking maken.

(1) Het zijn de Platen XII, XVI, XVIII, XIX, XXIV, XXVI, XXVII, XXVIII, XXXIV en XXXVI. Dezelve worden in de Voorrede opgegeven en zijn in het jaar 1754 gedrukt.

(2) De Afbeelding der zenuwen van den tong, en hals,

en zwart krijt gebezigd, tot het teekenen van dieren, en zoodanige voorwerpen, waarvan de uiterlijke gedaante alleenlijk in aanmerking komt. Allen zijn bijzonder helder en fiksch, zij drukken de karakteristieke trekken der diersoorten volmaakt uit. (1).

Bij zoovele talenten en geschiktheid voor de Schoone Kunsten, was de Theoretische en Praktische kennis der Bouwkunde niet onaangeroerd gebleven; de beschouwing van de meesterstukken der Oudheid had CAMPER's smaak gevormd, en bij gewigtige ondernemingen, werd zijnen raad dikwerf ingeroepen. De Teeken- en Schilderkunst, in den uitgebreidsten zin genomen, heeft nimmer opgehouden, eene van CAMPER's hoofdliefhebberijen uit te maken, en meer dan vijftig jaren oud, heeft hij onder den beroemden ZIESENIS in marmer gewerkt. (2) Niet minder was zijn doel ter verbeter-

hals, levensgrootte, met het aangezicht. De loop der tong-zenuwen en van het achtste paar naar den strot; ook de loop van de tusschenribbige zenuw, worden hier even duidelijk als natuurlijk voorgesteld.

(1) Het getal van Teekeningen in deze manier vervaardigd is zeer groot.

(2) Hij kopieerde een Kinderhoofd naar den grooten QUENOI: bij welke gelegenheid CAMPER te regt heeft opgemerkt, dat, om evenredig te leeren werken, de jonge lieden voor de Beeldhouwkunst opgeleid, zich in het boetseren terstond moeten gewennen de klei af te werken, zonder bijvoeging; dus uit eenen ruwen klomp, als uit steen, alles afnemende.

tering dezer edele Kunsten mede te werken: getuigen hiervan zijn deszelfs voorlezingen, herhaalde reizen in de Teeken-Akademie te *Amsterdam* gehouden, en de rusteloze ijver tot voortplanting eener kunst, die bij hem eene bijzondere achting verdiende. (1)

Erfgenaam der hoedanigheden zijns braven vaders, was PETRUS, niet minder dan FLORENTIUS CAMPER de vriend en begunstiger van alle beoefenaars der fraaije Kunsten. Talenten verwekten achting, zij werden aangemoedigd en strekten tot aanbeveling. PETRUS CAMPER vond een groot genoegen in den kring van Kunstenaars, hij bezocht dezelve vlijtig en onthaalde hen met genegenheid en de opregtste vriendschap. (2)

PETRUS CAMPER was dus Teekenaar, Plaatsnijder, Schilder en Beeldhouwer, voorwaar een zeldzaam voorbeeld in den Kunstenaar, wiens beroep voort-

(1) In 1766 heeft CAMPER voor *Groningen* het plan van eene Teeken-Akademie ontworpen, en gepoogd hetzelfde in werking te brengen.

(2) Alle beoefenaars der kunsten waren zijne vrienden, mits hunne verdiensten en zedelijk karakter overeenkwamen. In *Amsterdam* was hij tevens Honorair Lid der Teeken-Akademie en bijzonder bemind door alle Directeuren van dit voortreffelijk gesticht. De bekwame J. O. HUSLY, de schrandere en verdienstelijke A. ZIESENIS, ook de uitmuntende REINIER VINKELES, wiens uitmuntende Teekeningen den Schilder niet minder dan den Plaatsnijder doet bewonderen, waren zijne boezemvrienden.

foortgelijke kundigheden vordert; maar des te aanmerkelijker in den man van letteren, wiens studiën zoo weinig tijds voor liefhebberijen, hoe nuttig overigens, toelaten; wij mogen echter deze aanmerking niet verzwijgen: zoo zeer de grondige kennis van het inwendige maakfel des menschelijken ligchaams, en de vergelijking der gedaante van een oneindig getal dieren, hebben toegebracht tot volmaking van den Teekenaar en Schilder: niet minder was de wederkeerige invloed der Teekenkunst op den Natuurkundigen Ontleder. Het Schilders oog immers ziet oneindig meer dan gewone oogen, en door het afbeelden der voorwerpen wordt de indruk op onze ziel ten sterkste ingeprent. Voor den Ontleder is de Teekenkunst even onmisbaar als de Wis- en Natuurkunde: deze ontvouwen voor den geest de voortreffelijkheid der werktuigen, zij verklaren de wonderen des dierlijken levens, gene graveert in het geheugen het verrukkend tafereel van derzelve oneindige volmaaktheid.

Hiermede zouden wij de beschouwing van CAMPER's levensloop als Teekenaar kunnen sluiten, indien eene oordeelkundige beschouwing van deszelfs talenten niet even belangrijk ware. Wij zijn dezelve verschuldigd aan het oordeel van mannen, wegens hunne verdiensten, bij het publiek geacht. R. VINKELES, de Nestor van *Neêrlands* Plaatfniijders (1), door het graveren van vele Teekeningen

(1) In 1813 toen dit berigt geschreven werd, sedert overleden.

gen van CAMPER, daarenboven met de uitgebreidste kennis van vreemde en inlandfche Meesters begaafd, was dubbeld bevoegd omtrent de teekenwijze met de pen, het oordeel te vellen. Wat overigens de behandeling van het pastel en de kunst in het algemeen betreft, hebben wij geraadpleegd den beroemden Vriefchen Schilder VAN DER KOOI. Bijzonderheden omtrent de uitvoering, vaardigheid en het getal der Teekeningen, zijn ons door zijnen derden zoon medegedeeld.

Onder het aanmerkelijk getal zoo in- als buitenlandfche Schilders, hebben slechts eenige de fchrijven met gewonen inkt alleen gebezigd in hunne Teekeningen: JACOB DE GEIN (1) fchijnt zich daarin bijzonder te hebben geoefend; ook moet volgens het oordeel van den Heer R. VINKELES, de manier van P. CAMPER hiermede eenige overeenkomst hebben. Desniettegenftaande verdient de laafte, bij uitzondering, den lof van op eene oorfpronkelijke karakteriftieke en doelmatige afwifeling van arferingen en fchaduwef naar den onderfcheidenen aard der voorwerpen ingerigt, alles te hebben kunnen aanduiden. Hierdoor worden in de Ontleedkundige Afbeeldingen de beenderen, fpiereu, flagaderen, bloedvaten, zenuwen, banden en pezen bij den eerften opflag erkend. De fchaduwef duiden ten klaarfte aan den loop der vezelen, zoodat

slechts

(1) Zie K. VAN MANDER, *Leven der Schilders*, door J. DE JONG, D. II. Bl. 165 e. v.

flechts de namen der bijzondere deelen door letters behoeven uitgedrukt te worden (1).

Sommige arferingen hebben de meeste overeenkomst met de trekken van het graveerijzer, terwijl anderen als geëtst schijnen, waardoor eene groote bevalligheid ontstaat.

Buiten de aangehaalde eigenschappen is er in de manier van omtrekken en schaduwen iets buitengewoons, flouts en los, ten laatste was de vaardigheid bij de uitvoering ongelooflijk: als voorbeeld zullen wij slechts aanhalen; dat vijf Teekeningen levensgrootte, de Ontleding eener vrouw, in barensnood overleden, voorstellende, op eenen halven dag zijn volbragt. Ook de Teekeningen bij de beschrijving eens jongen Elefants, zijn alle binnen de 20 eerste dagen in Februarij afgewerkt, terwijl veel tijd en moeite tot de ontleding en het bereiden der afzonderlijke voorwerpen besteed moest worden. Zonder verder hierop aan te dringen zal men uit de opgave van den grooten voorraad Teekeningen, onder zijne schriften voorhanden, zulks kunnen opmaken, te meer als men in aanmerking neemt, hoe

(1) Schoon de Afbeeldingen der Spieren, in het groote Werk van den beroemden ALBINUS, door WANDELAAR geteekend en in het koper gebragt, zeer groote verdiensten hebben, vindt men hier en daar eenige zwaarmoedigheid, en de onderscheiding der voorwerpen is minder duidelijk. Vergelijk de Platen achter aan gevoegd; doch voornamelijk de Afbeelding der ontlasting van den *Ductus Thoracicus* in de *Vena Subclavia*.

hoe veel tijds tot het waarnemen zijner ambtsverrigtingen en andere bezigheden moet worden afgetrokken (1).

In de Afbeeldingen met *craion* of pastel, ziet men den Schilder en Teekenaar te gelijk: de lichten, schaduwen en toetsen zijn niet overdreven, het *koloriet* is helder en bevallig: een en ander heeft overeenkomst met de kunstbewerking der Brabandsche School, doordien veel meer is geteekend dan geschilderd; ook een Portret door CAMPER van ter zijde in *craion* afgebeeld, draagt dezelfde merkteekenen; het is in 1778 uitgevoerd. In 1772 heeft hij zijne drie zonen in pastel geschilderd, en wij zijn, door sommige voorbeelden, overtuigd, dat CAMPER in zijne jeugd, en mischien onder DE MOOR, reeds deze kunst beoefend heeft.

In de behandeling der olieverw is de schilderwijze der oorspronkelijke Meesters getrouwelijk gevolgd, de teekening zuiver, en het penseel uitvoerig; men ontwaart altijd de bron, waaruit de leerling heeft geput. In *basrelief* was CAMPER, even als in alle overige vakken, een vijand van het donkere, en zwaarmoedige (2).

Dus

(1) Het getal dezer Teekeningen, alle berustende onder zijnen zoon A. G. CAMPER, bedraagt genoegzaam zeven honderd. Hier onder zijn vele zeer uitvoerig, sommige bevatten, twee, drie, en vier figuren.

(2) Op *Klein Lankum*, bij *Francker* is nog, in de schoorsteen eene Schilderij in het graauw. Dezelve stelt voor, drie Géniesfen, onder de gedaante van Kinderen,

met

Dus ervaren in alle de takken der Teeken- en Schilderkunst, was het oordeel juist en de smaak geoefend, het schoone in Beelden, Schilderijen, Bouwkunde, enz. verwekte op zijnen geest de grootste genoegens. Niemand was door kunst meerder verrukt, niemand gelukkiger door het aanschouwen! niemand gevoelde inniger en beter, zoowel de verdiensten der uitvoering, als het verhevene der zamenstelling! het werktuigelijke en het dichterlijke deelde beiden in zijne bewondering; en te regt! daar niemand dan bij ondervinding de zwaarigheden kan waarderen, of in staat is het zedelijk schoon te gevoelen, ten zij begaafd met eene ziel vatbaar voor de edelste gewaarwordingen (1).

Door den beroemden Beeldhouwer FALCONET, in 's Gravenhage zijnde, werd het hoofd van CAMPER geboetseerd, wij zagen daarvan een fraai Afgietsel bij zijnen vriend R. VINKELES, die insgelijks CAMPER's Portret zeer gelijkende geteekend en gegraveerd heeft in 1778. (2)

De-

met de merkteekenen van de Kunsten en Wetenschappen. De behandeling is helder en los.

(1) Tot dus verre het berigt door den Heer A. G. CAMPER; ons bestek gedooft niet, om de uitgebreide lijst der Teekeningen in P. CAMPERS Handschriften voorhanden, die er bijgevoegd is, hier te plaatsen. Zij zijn inzonderheid voor de Genees- en Natuurkunde van veel belang; sommige zijn door de Prenten bekend.

(2) Wij voegen zijn Portret hier bij, op Plaat B. N°. 3.

Deze in verscheidene opzigten uitmuntende man, met regt onder onze groote Vaderlandsche mannen geteld, overleed in 's *Gravenhage*, den 7 April des jaars 1789.

In de *St. Pieters Kerk* te *Leyden* werd hem een marmer gedenkteeken opgericht.

JACOB OTTEN HUSLY, van wien in het laatstvoorgaande berigt, als een der boezemvrienden van den Hoogleeraar P. CAMPER, gesproken wordt, was een zeer bekwaam Bouwmeester en Teekenaar te *Amsterdam*: hij vervaardigde fraai Bouwkundig werk in Gips of Pleister; ook teekende hij niet alleen een zeer goed Akademiebeeld, maar boetfeerde naar het naakt model op de *Amsterdamfche Teeken-Akademie*; en een der stellers van het model bij die Akademie zijnde, werd hij in het jaar 1765, bij derzelver verbeterde inrigting, tot een der zes bestuurderen verkozen. Verscheidene redevoeringen zijn door hem, ter gelegenheid der Prijsuitdeelingen, als anderzins, bij gemelde Akademie gedaan; uit deze redevoeringen blijkt almede 's mans bespiegelende kennis der Beeldende kunsten (1). Op de Bouwkunde legde hij zich inzonderheid toe, en gaf dan ook in dit
zijn

(1) Eenige zijner Redevoeringen zijn gedrukt: onder andere die „over de Lotgevallen van de Akademie der Teekenkunst te *Amsterdam*, gedaan den 5 Oct. 1768.” In de Redevoeringen door C. P. VAN AMSTEL J. C. Z. *Amst.* 1785 (zie van dat Werk de Voorrede) vindt men die door J. O. HUSLY aangehaald.